

TÜRK-İŞ'İN İZMİR GENEL GREVİ (1975)

Yıldırım Koç

I. Genel Grevi Oluşturan Ortam
TÜRK-İŞ'in 16 Haziran 1975 günü gerçekleştirdiği "İzmir Genel Grev"i veya "Emeğe Saygı Direnişi", çeşitli etmenlere bağlı olarak oluştu. Bunların en önemlileri, kıdem tazminatı konusundaki gelişmeler, memurlaşırma çabaları ve işverenlerin saldırı lokavtlarıydı.

14 Ekim 1973 genel seçimlerinden önce hemen hemen tüm siyasi partiler kıdem tazminatının 15 günden 30 güne çıkarılması konusunda söz vermişti. Bu konu CHP-MSP Koalisyon Hükümeti programında da yer almış ve hazırlanan tasarı Meclis'e sunulmuştu. Tasarıda, kıdem tazminatına hak kazanmak için gerekli çalışma süresi de üç yıldan bir yıla indiriliyordu. Tasarı önce Millet Meclisi Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu'nda görüşülmüş ve işçi lehine çok önemli bir değişiklikle 30 Mayıs 1974 günü Millet Meclisi'ne sunulmuştu. Bu ekleme, işçinin kendi isteğiyle işten ayrılması durumunda çalışılan her yıl için 10 günlük ücret tutarında bir kıdem tazminatı ödeneceğine ilişkindi. Ancak 7 Haziran 1974 günü Millet Meclisi Bütçe Plan Komisyonu'nda bu ekleme çıkarıldı.

Daha sonra, Kıbrıs olayları ve hükümet bunalımları nedeniyle bu tasarı gündemden çıktı. Demirel Hükümeti'nin kurulmasından sonra, işverenlerin yoğun baskıları karşısında, tasarı Bütçe Plan Komisyonu'na geri alındı. İşverenler ise, yapılacak değişiklikte, o tarihe kadarki kıdem karşılığında 15 günlük, tasarının yasallaşması sonrasındaki süre için ise 30 günlük kıdem tazminatı istiyorlardı. Ayrıca, kıdem tazminatına bir tavan getirilmesini, tazminatın sigorta şirketlerine sigortalanabilmesini ve kıdem tazminatı fonunun oluşturulmasını talep ediyorlardı.¹

Memurlaşırma girişimleri de önemli bir tehditti. TÜRK-İŞ, 28 Mayıs - 5 Haziran 1973 günleri toplanan 9. Genel Kurulunda, memurlaşırma girişimleri karşısında genel greve başvuracağını ilan etmişti. Ayrıca, "devlet memurlarının özgür sendikalar saflarında birleşebilme, toplu pazarlık ve grev yapabilme özgürlükleri tanınmalıdır," deniliyordu.²

¹ TÜRK-İŞ, *Yönetim Kuruluna Sunulan İcra Kurulu Raporu*, Haziran 1975, Ankara, 1975, s.234-253.

² TÜRK-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç'un Basın Toplantısı, 6.2.1975, s.7; *TÜRK-İŞ Haber Bülteni*, 14.2.1975, s.2.

"Ekonomik ve sosyal ilke ve hedeflerde bütünleşen Türk İşçi Hareketi'nin siyasal alanda bütünleşmesi yolları" 1975 yılında düzenlenen işçi kurultaylarında tüm yönleriyle tartışılıyordu.³

İşverenlerin kurduğu Hür Teşebbüs Konseyi ve arkasından başlatılan saldırı lokavtları da önemli bir tehdit oluşturuyordu. İzmir ve Turgutlu'da 14 Mayıs 1975 günü 22 işyerinde ve 31.5.1975 günü de 1 işyerinde lokavt başlatılmıştı. Bu lokavtlar ancak 28 Haziran 1975 günü sona erdi.

TÜRK-İŞ, yeni Genel Başkan Halil Tunç döneminde işçi kurultaylarına başladı. 1975 yılı Mart ayında Ankara'da düzenlenen Birinci İşçi Kurultayı'ndan sonra, 3-4 Mayıs 1975 günleri Diyarbakır'da, 10-11 Mayıs 1975 günleri Samsun'da, 31 Mayıs - 1 Haziran 1975 günleri Sivas'ta ve 7-8 Haziran 1975 günleri de Eskişehir'de İşçi Kurultayları düzenledi.

Diğer taraftan, DİSK'in 5. Olağan Genel Kurulu'ndan sonra DİSK'in kitle eylemleri başlamıştı. Genel-İş Sendikası'nın da TÜRK-İŞ'ten ayrılması gündemdeydi. Nitekim bu ayrılma 1975 yılı Ağustos ayında gerçekleşti.

II. Genel Grev Öncesi

A. TÜRK-İŞ'in Tavrı

TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu ile bağlı Sendikaların Genel Başkanları 11 Haziran 1975 günü İzmir'de bir olağanüstü toplantı yapmaya karar verdiler. Halil Tunç'un bu konuda 10 Haziran 1975 günlü açıklaması şöyleydi⁴:

"İşverenlerin son zamanlarda işçilere ve sendikalara karşı giriştikleri

saldırı, İzmir toplantısının belli başlı konularından biridir. Bu arada, kıdem tazminatı tasarısını kuşa çevirmek isteyen tutuma da İzmir toplantısı gerekli cevabı verecektir. Türk işçisi haklarını almada gösterdiği çabanın da üstünde, haklarını korumada kararlıdır. Gerek işverenlerin işçileri sindirmek için giriştikleri saldırı lokavtları, gerekse işverenlerin telkini ile Parlatmentonun kıdem tazminatında işçi aleyhine hüküm getirme eğilimleri başarıya ulaşamayacaktır. Bu arada işçiyi memur yapma zihniyetine karşı da Türk işçisi gerekli cevabı verecektir."

Halil Tunç 11 Haziran 1975 günkü toplantıyı açarken yaptığı konuşmada bir süre önce tekstil işkolunda ve o günlerde de toprak sanayii işyerlerinde uygulanan lokavtlara değindi ve "gelecekte toplu iş sözleşmeleri yapılırken bu tür davranışlarla karşılaşılacağından endişe duyulduğunu," söyledi.⁵

Halil Tunç şunları söyledi⁶:

"Saat 06'dan 14'e kadar devam edecek bu uyarı direnişinde, İzmir'de hayat duracaktır. Ölü defni ve itfaiyenin haricinde hiçbir hizmet yapılmayacaktır... 1975 Türkiye'sinde çağdışı kalması gereken lokavt yasadışı olmalı ve son günlerde işverenlerce yoğunlaştırılan saldırı lokavtları durdurulmalıdır. İşçi-memur ayırımına, işçi yararına bir çözüm yolu getirilmelidir. Dernekler Kanunu da değiştirilmelidir. Asgari ücretten vergi alınmamalıdır. Kıdem tazminatı Meclis Komisyonunca kabul edilen şekliyle değil, TÜRK-İŞ'in önerdiği bir biçimde olmalıdır. Kıdem tazminatlarının bir fonda toplanması, işçi kesiminde kuşkuyla karşılanmaktadır. İşçi emekli aylıkları, günün koşullarına göre ayarlanmalıdır. Belediyelerde çalı-

³ TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 31.5.1975, s.1.

⁴ TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 10.6.1975.

⁵ Milliyet, 12.6.1975.

⁶ Cumhuriyet ve Milliyet, 13.6.1975.

şan işçilerin aylıkları zamanında ödenmeli ve bu işçilerin sosyal hakları da verilmelidir... Yarım günlük greve İzmir'deki bütün işçiler katılacaktır. İşçiler işyerlerine gelecek ve tezgah başında işlerini bırakacaklardır. Direniş sırasında gösteri ve toplantı olmayacak, tam bir disiplin içinde hareket edilecektir. İzmirlinin yarım gün hayatının durmasıyla karşılaşacağı güçlükleri anlayış gösterceğini tahmin ederim."

Halil Tunç, uyarı eyleminin "salt işçi çıkarımı kapsayan egoist bir girişim olmadığını," belirtti ve "bu direnişimiz, ulusal çıkarları da kapsamaktadır," dedi.

Halil Tunç, isteklerin kısa zamanda çözümlenmemesi durumunda, bu uyarı direnişinin Türkiye çapında genel greve dönüşeceğini söyledi:

"Gerekli ilgiyi göstermeyen zihniyete karşı uyarı direnişini kararlaştırdık. İlgililer yine eski tutumlarında devam ederlerse, ülke çapında genel greve gidilecektir. İşveren bir taraftan işçi kıyımını sürdürürken, diğer taraftan da toplu iş sözleşmelerini ihlal edip, çalışanı işinden atıp, yerine sıradan işçi almaktadır. İşçilerin özlemini çektikleri konuların çözümü için yapılan İzmir Uyarı Direnişi dikkate alınmazsa, Türkiye çapında genel greve gideceğiz."

Bu tarihte yürürlükte olan 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'na göre bu nitelikteki bir eylem yasadışıydı. Böylesine bir kanundışı grev durumunda, işveren, bu greve katılanları tazminatsız olarak işten çıkarabiliyordu. Ayrıca, bu grev nedeniyle işverenin uğrayacağı zarar da greve karar veren işçi kuruluşu tarafından karşılanacaktı (275/29). Kanundışı grev, devletin, il özel idarelerinin veya belediyelerin bir karar almasını veya alınmış bir kararın değiştirilmesini veya kaldırılmasını veya bunları protesto etmek için

yapılıyorsa, bu greve karar verenler veya katılanlar veya devam edenler ve bu yolda propaganda yapanlar, altı aydan az olmamak üzere hapis cezasına ve beşyüz liradan az olmamak üzere ağır para cezasına çarptırılacaktı. Suçun tekrarı halinde bu cezaların iki katı uygulanacaktı (275/55).

Genel grev ilk olarak Genel Başkanın bir kararı biçiminde açıklandı.

İzmir'de "TÜRK-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç" imzasıyla işçilere dağıtılan bildiride şöyle deniliyordu⁷:

"İşçi Arkadaş,

"Türkiye'nin en büyük işçi kuruluşu olan TÜRK-İŞ işçilerin daha iyi yaşantılarını ve tüm ulusun çıkarlarını korumak ve kollamak amacı ile sizlerin desteğine güvenerek yeni bir hareketin içine girmek zorunda bırakılmıştır.

"Topluluğumuzun içinde bulunduğu bunalımları en kısa sürede çözümlenmek, bütün yetkili ve ilgililer ile hükümet edenleri, Parlamento'yu uyararak ve işçi haklarına karşı girişilen tecavüzleri önlemek için İzmir'de bir uyarı direnişine geçecektir.

"Uyarı direnişimizin geniş kapsamlı gerekçesi aşağıda belirtilmiştir.

- 1) Siyasi partilerimizin ve Parlamento'muzun kısır çekişmelere son vererek ülke çıkarları etrafında birleşmelerini sağlamak.
- 2) TÜRK-İŞ'in toplum ve işçi yararına olan 24 temel ilkesinin uygulanmasını temin için gereken yasaların çıkarılmasını sağlamak.
- 3) Ulusal bağımsızlığımızın korunmasında etken olacak olan Ulusal Harb Sanayiinin işçilerimizin de katkısıyla bir an önce kurulmasını sağlamak.
- 4) İşçi haklarına saygılı olmayanları

⁷ TÜRK-İŞ Bildirisi.

uyarmak ve Türk işçisinin haklarına sahip çıkma bilincinin zirvesine ulaştığını bir kere daha duyurmak.

5) Saldırı lokavtlarının son bulmasını, çağdışı lokavtın yasalardan çıkartılmasını sağlamak.

6) Tarım ve Orman İş Yasasının süratle yasalaştırılmasını, Tarım ve Orman İşçilerinin sosyal güvenliğe kavuşmasını sağlamak.

7) İşsizlik sigortasını gerçekleştirmek.

8) Ülkenin ve işçisinin sayısız sorunlarına çözüm getirecek tasarı ve teklifler Parlamento komisyonlarında beklerken Parlamento komisyonlarımızın aylıklarına zam yapan yasayı süratle geçirmelerini KINAMAK.

9) Adil vergi reformunu sağlamak.

10) İşçi-memur ayrımına kesin çözüm getirmek.

11) Sıkıyönetimlerin grevleri durdurmasının, işverenin yararına olduğunu ve işçiyi ezdiğini belirtmek.

12) Sendikalar aleyhine olan Dernekler Yasası ile iş hayatını işçiler aleyhine kısıtlayıcı bütün yasaları değiştirmek.

13) Petrol ve madenlerimizin millileştirilmesini sağlamak.

14) İşçinin sendikasını seçebilmesi için referandum müessesesinin yasalaştırılmasını temin etmek.

15) Belediyelerimizi mali olanaklara kavuşturmak, halk hizmetinde daha etkin olabilmesini temin etmek, bu hizmetlerde çalışanların ücretleriyle diğer haklarını zamanında almalarını sağlamak.

16) Memurların eskiden olduğu gibi yeniden sendika kurmalarına yasal olanak sağlamak.

17) İşverenlerin işçileri keyfi işten çıkarmalarına son vermek.

18) İşsizliği azaltıcı tedbirlere EVET, lüks yatırım harcamalarına HAYIR demek.

19) İşçi emekli maaşlarına yapılan çok

cüz'i artışların yetersizliğini belirtmek, günün koşullarına göre ayarlanmasını sağlamak.

20) İşçi kıdem tazminatlarının işverenlerin tekeline terk edilmesini ve devlet hazinesinin işveren lehine yağma edilmesini önlemek.

21) Temel ilkelerimizden olan ücrette adaleti sağlamak.

22) Asgari ücretlerin günün koşullarına göre ayarlanması ve asgari ücretten hiçbir şekilde vergi kesilmemesini sağlamak.

23) İşçi kıdem tazminatlarının işveren yararına bir fonda toplanmasına hayır demek için,

"16 Haziran 1975 Pazartesi günü saat 06 ile 14:00 arasında işimizin başında oturup, çalışmıyarak uyarı direnişinde bulunacağız.

"Alınteri ve göznuru ile yurt kalkınmasının en önemli unsuru olan vatansız Türk İşçisi çok çetin olan bu sınavı başarı ile verecektir.

"Türk İşçisi bir kere daha uyarı direnişi ile büyük bir sendikacılık bilincine sahip olduğunu ispat edecektir.

"TÜRK-İŞ Teşkilatı, tam dayanışma ve disiplin içinde gerçekleştireceği bu hareket ile tarihine yeni bir sayfa ekliyecektir.

"Bütün İzmir İşçilerini ve Sendika Yöneticilerini bu büyük sınavı da başarıyla vereceklerinden emin olarak şimdiden kutluyorum.

"Değerli İzmir İşçisi,

"Senin üst kuruluşun olan TÜRK-İŞ, BÜYÜK TÜRK ULUSUNUN VE İŞÇİNİN DAİMA HİZMETİNDEDİR VE HİZMETİNDE OLACAKTIR.

"Birbuçuk milyon işçiyi temsil eden TÜRK-İŞ adına sana ve ailene mutluluklar diler, saygılar sunarım."

Halil Tunç, 13 Haziran 1975 günü işverenlerin eleştirilerini yanıtladı. Tunç

şunları söyledi⁸:

"Özel teşebbüsün, her türlü eleştirinin yasaklandığı, düşüncenin ve haklı direnişlerin suç sayıldığı, basın baskı altında tutulduğu, toplumun susturulduğu ve bütün halkın egemen çevrelerin çıkarlarına tevekkülen hizmet ettiği bir rejimin özlemini çektiği açıkça ortadadır. Özel teşebbüs, sultasını ancak böyle bir rejimde sürdürebileceğini düşünmekte, davranışlarıyla da bu özlemini açığa koymaktadır... İşverenler, işçi haklarına saygıyı öğrendikleri ve bu haklara karşı bir davranış içine girmedikleri gün, ülkemizde çalışma barışı sağlanabilir... 16 Haziran günü yapacağımız uyarı direnişini, geçmiştaki 16 haziran olayları ile irtibatlandırınları, Türk işçisi Pazartesi günü utandıracaktır."

Halil Tunç, 14 Haziran 1975 günü düzenlediği basın toplantısında da şunları belirtti⁹:

"Tek bir arkadaşımızın burnu kanadığında, yahut da işinden çıkarıldığında işte o zaman hırçınlaşacağız. O zaman sertleşeceğiz. Onlara o zaman anladıkları lisanda cevap vereceğiz. Bir işçi girişimi oldu mu, sorunu hemen bir rejim tartışısı içine sokuyorlar. Onların istediği rejim bellidir. Hep onların istedikleri olacak. Basın susacak. İşçiler onlara çalışacak. Herkes onların kölesi olacak. Ülkedeki herkes onlara çalışacak. Bilinçlenmeye başlayan işçi ve Türk halkı artık onların istediği rejime dur diyebilecek düzeye gelmiştir. Hiç bir arkadaşımızı işten atamazlar. Güçleri buna yetmez..."

"İşçiler olarak istediğimiz her hakda olduğu gibi, Türk halkının çıkarlarını, ülkemiz insanlarının çıkarlarını amaçlıyoruz isteklerimiz."

⁸ Milliyet, 14.6.1975.

⁹ Cumhuriyet, 15.6.1975.

TÜRK-İŞ'in bu eyleminin ilginç bir yanı, TÜRK-İŞ'in bu eyleme, eylem öncesinde ve sonrasında rësmen sahip çıkmasıdır. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç'un eylem öncesinde dağıtılan ve yukarıda tam metni verilen bildirisinde eylem açıkça savunulmaktadır. Halil Tunç, 26 Haziran 1975 tarihinde TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu toplantısını açarken yaptığı konuşmada da bu tavrını sürdürmüştür. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'nun 26-30 Haziran 1975 günleri yapılan toplantısının sonunda kamuoyuna açıklanan Bildiride de şöyle denilmektedir¹⁰:

¹⁰ TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu Bildirisi (26-30 Haziran 1975), s.7. Halil Tunç'un ve TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'nun bu tavrı son derece önemlidir. DİSK, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ne karşı 16-20 Eylül 1976 tarihlerinde uyguladığı genel direnişte tümüyle farklı bir tavır almış, eylemin sorumluluğunu üstlenmemiştir. DİSK Yönetim Kurulu ve Başkanlar Konseyi'nin ortak kararında şöyle deniliyordu (DİSK Ajansı, No.976/202, 16.9.1976): "Bu iktidarın Anayasal ve demokratik yoldan düşürülmesine ve halktan yana bir iktidarın kurulmasına kadar tüm ülkede GENEL YAS ilanı, Anayasal ve demokratik haklarını, DİSK'in 'tabanın söz ve karar sahibi olma' ilkesi içinde kullanabilmesi açısından işçi üyelerimizin serbest bırakılması, örgütümüzün bulunduğu merkezlerde her gün genellikle öğleden sonraları DİSK tarafından sessiz matem yürüyüşleri veya mitingler düzenlenmesi... kararlaştırılmıştır." DİSK yetkili organlarının eylemi bitirme kararı da şöyleydi (DİSK Ajansı, No.976/205, 21.9.1976): Yeni karar, "GENEL YAS"ın ve 16 Eylül kararının aynen kalması, ancak "tabandaki üye kardeşlerimizin, DİSK'in 'tabanın söz ve karar sahibi olma' ilkesi içinde karar vermek suretiyle uygulamakta ve kullanmakta oldukları Anayasal ve demokratik hakkın bu gün için tavrı koyma hedefine ulaşmış olması nedeniyle, şimdilik, aynı temel ilke içinde bu kararlarını yeniden görüşmeleri ve yeniden bir

"İzmir'deki genel uyarı direnişi, TÜRK-İŞ ve ona bağlı kuruluşların büyük bir başarısıdır. Bu direnişi, işçiler, sendikacılar ve TÜRK-İŞ el-birliği ile düzenlemiştir. Elbirliği ile uygulamış ve el birliği ile başarıya ulaşmıştır... Direniş öncesi ve sonrası işveren çevreleri ile sağ basının TÜRK-İŞ Genel Başkanına karşı yönelttikleri çirkin itham ve eleştirileri de görüşen Yönetim Kurulumuz, bu konuda TÜRK-İŞ Genel Başkanı ve İcra Kurulunun tutumunu onaylamış ve kamuoyuna açıklanan görüşlerine aynen katılmıştır."

B. DİSK'in Tavrı

DİSK ve Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler TÜRK-İŞ'in İzmir eylemine karşı olumsuz bir tavır takındı ve ciddi suçlamalarda bulundu¹¹:

"Genel grev, işçi sınıfının bilimi doğrultusunda ve daha ziyade siyasal iktidara karşı bir hareket tarzı, eylem şeklidir. Yoksa, sayın Halil Tunç'un belirttiği bir takım istekler için genel grev yapılamaz. TÜRK-İŞ'in yapacağı hareket, pek genel grev konusunu kapsamamaktadır. Bir genel grev, örneğin, siyasal iktidarın, hükümetin istifası için ancak ortaya konabilir. TÜRK-İŞ eğer böyle bir nedenle bu hareketi koysaydı ortaya, ki biz bunun böyle olmasını dilerdik, kuşkusuz desteklerdik. Ancak TÜRK-İŞ'in böylesine ortaya koyduğu eylem, ancak bir oyun, bir aldatmacadır bizim açımızdan, TÜRK-İŞ ve Halil Tunç, tabanının kaydığını, özellikle DİSK'e bağlı devrimci sendikalara kaydığını gördükçe ne yaptığını, ne yapacağını bilemez bir

karar vermeleri gereği doğrultusunda uyarılmalarına karar verilmiştir."

¹¹ Cumhuriyet, 15.6.1975.

hale gelmiştir. Bunun telaşı içersin-dedirler ve bu nedenle böylesine bir aldatmacaya girişmişlerdir."

DİSK'in bu olumsuz tavrına karşın, DİSK'e bağlı Türkiye Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Nebioğlu, 16 Haziran 1975 günü yaptığı yazılı açıklamada, İzmir genel grevine çok açık bir destek verdi. Nebioğlu'nun açıklaması şöyleydi¹²:

"Bugün İzmir'de TÜRK-İŞ tarafından uygulanmakta olan süreli bölgesel genel grevin Anayasa dışı olduğunu söylemek gülünç bir iddiadır. Demokrasi yeniden icad edilecek bir yönetim şekli değildir. Demokratik kurumlardan birisidir, genel grev. TÜRK-İŞ bu demokratik davranış içindedir ve bu davranışa karşı çıkılmaz. Karşı çıkanlar olabilir. Onlar bu çağ içinde sadece gülünç olurlar. TÜRK-İŞ'in bu grevle amaçladığı hususlar, Batı halklarının çoktan kazandıkları haklardır. Türkiye'mizde hala bu haklar için mücadele etmek gerekiyorsa, bunda hepimizin kabahati vardır... Bugün 15-16 Haziran olaylarının 5. yıldönümünde TÜRK-İŞ ve onun kararları ile demokratik hak ve özgürlükler için direnenleri saygı ile karşılıyoruz."

C. Meslek Örgütlerinin, Demokratik Kitle Örgütlerinin, Siyasi Partilerin ve Bazı Gazetecilerin Tavrı

İzmir Baro Başkanı Cengiz İlhan eyleme destek verdi. Cengiz İlhan, 8 saatlik uyarı direnişine Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu açısından bakılmaması ve bu kanunun hükümlerine uymadığını ileri sürerek, kanunsuz grev sonucuna varılmaması gerektiğini belirtti ve "bu , işçilerin

¹² Cumhuriyet, 17.6.1975, Halkın Sesi, No. 11, 24 Haziran 1975, s.12..

Anayasa'dan doğan haklarını, cebir ve şiddet yoluna başvurmadıkları sürece, kullanmalarına engel olan bir durum değildir," dedi.¹³

Dönemin ünlü bir gazetecisi olan Abdi İpekçi ise, Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan yazısında TÜRK-İŞ'in eylemine karşı çıktı. İpekçi'nin yazısı şöyleydi¹⁴:

"Şimdiye kadar özel grev hakkını kötüye kullanıp soysuzlaştırmayan işçi liderleri, genel grev yetkisine daha büyük titizlik ve sorumluluk duygusuyla sahip çıkacaklardır. Ne var ki, bu hakkı, yasalasmadan kullanmaya kalkışmak, yasa dışı bir davranıştır. Böyle bir davranış, özündeki istek haklı olsa dahi, uygun karşılanamaz."

DİSK bu eyleme karşı çıkarken ve DİSK'e bağlı sendikaların üyeleri bu eyleme katılmazken, DİSK'in 1975 yılı Mayıs ayındaki 5. Genel Kurulda yapılan seçimler sonrasında yönetimde hakimiyet kuran Türkiye Komünist Partisi bu eylemi destekliyordu. TKP Merkez Komitesi, 17 Haziran 1975 günü İzmir'de dağıtılan bildirisinde şunları söylüyordu¹⁵:

"İzmir bölgesinde genel uyarı grevi, işçi sınıfının büyük bir başarısıdır. Bu grevi, işçiler, sendikacılar elbirliği ile örgütlediler, elbirliği ile uyguladılar, elbirliği ile başarıya ulaştırdılar.

"İzmir grevi bir uyarıydı. Bunun arkası gelecektir. İşçi sınıfının kararı, istekleri yerine getirilmezse yurt ölçüsünde genel greve gitmektir. Enflasyonu durdurmak, pahalılığı önlemek, lo-kavtları yasaklamak, sendikal haklara yapılan saldırıları durdurmak, bütün

emekçilere, memurlara, teknik elemanlara, öğretmenlere sendika kurma hakkını tanımak, göçleri durduracak köklü tedbirler almak gibi somut günlük istemler kısa zamanda yerine getirilmezse, işçi sınıfı yurt ölçüsünde genel grevi uygulayacaktır. İşçi sınıfının sendikal, politik birliği bundan ötürü zorunluktur."

TKP'nin resmi yayın organı *Atılım*'da da İzmir Genel Eylemi, DİSK'in eyleme katılmamasına değinilmeyerek, TÜRK-İŞ'in yukarıda belirtilen amaçları gözardı edilerek ve hayalde "yüzlerce grev komitesi" yaratılarak, şöyle değerlendiriliyordu¹⁶:

"Türkiye işçi sınıfı emperyalist köleliğe, işbirlikçi burjuvazinin halkımıza dayattığı gerici-faşist karması hükümete karşı savaşta başarılı sınıflar veriyor. İzmir'de 70 bin işçi genel uyarı direnişine katıldı. Grev, TÜRK-İŞ yöneticilerinin dar ve çıkar amaçlı sınırlarını aştı. Yığınsal bir eyleme dönüştü.

"Uyarı grevinin başarıya ulaştıran, fabrikalarda, büro ve işletmelerde kurulan yüzlerce grev komiteleri oldu. Sendika ayırımı yapmadan direnişe katılan işçiler bilinçli disiplinli davrandılar. Bu heybetli çıkışıyla, Türkiye işçi sınıfı, Anayurdun politik yaşamına sürekli etki yapan güç olduğunu bir kez daha ispatladı. Bütün ülke çapında genel grev uygulayacak güçte olduğunu gösterdi.

"TKP, İzmir genel uyarı grevini destekledi. Bu grevle elde edilen kazanımları daha da genişletmek için savaşıyor...

"İşçi düşmanı bu hükümet, böylesi bir zorbalıkla, genel uyarı greviyle kurulan yüzlerce grev komitelerini ortadan kaldırmak, bu komitelerin

¹³ Milliyet, 15.6.1975.

¹⁴ Milliyet, 14.6.1975.

¹⁵ TKP Merkez Komitesi'nin 17 Haziran 1975 tarihli bildirisi (2 sayfa, çoğaltma).

¹⁶ *Atılım* (TKP Merkez Komitesi Organı), Temmuz 1975.

fabrikalarda, tüm yurt çapında savaş komitelerine, işçi konseylerine dönüşmelerini, bunların ulusal demokratik cepheye temel taşı olmalarını engellemek istiyor.

"Bu ortamda işçi sınıfına, sendikalara daha büyük sorumluluklar düşüyor. Sendikal savaşımı bir dilim ekmeğe bağlamak dar bir görüştür. Bunu politik savaşla sıkı sıkıya örmek zorunludur. Grev komitelerini işçi hareketini, sendikaları birbirine kenetleyen sürekli örgütler biçimine sokmak sorunu çözüm bekliyor. Bugünkü savaşın özü, içeriği politiktir. İşçi sınıfının savaşları bu doğrultudadır."

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz, TÜRK-İŞ'in eylemini şöyle destekledi¹⁷:

"Bu eylem gerçekte işçi sınıfımızın demokratik mücadelesinin vardığı ileri düzeyin sayısız yansımalarından birisidir. TÜRK-İŞ'in düzenlemeye karar verdiği bu eylem gerçekte tabandan gelen büyük potansiyelin dayattığı bir direniştir."

Türkiye İşçi Partisi (TİP) Genel Başkanı Behice Boran da, yaptığı açıklamada, "Anayasamızda grev hakkının sınırsız olduğunu, oysa grev konusunda pek çok kısıtlayıcı unsurlar bulunduğunu," belirtti. Türkiye İşçi Partisi'nin çizgisindeki *Yürüyüş Dergisi*'nde genel grev sonrasında şu değerlendirme yapılıyordu¹⁸:

"Bu, Türkiye'deki ilk 'genel grev.' Daha doğrusu, genel greve en çok benzeyen ilk eylem... Bütün bunlar, meseleye dar sendikal rekabet açısından bakarak, İzmir grevini sarıya boyatmamalı. İzmir grevi, işçi sınıfı hareketinde önemli bir adım. Ne amaçla ve kimin tarafından girişildiği bir yana, genel grev

hakkının elde edilmesi yolunda kazanılan önemli bir mevzi."

Sosyalist Parti (SP) Merkez Yürütme Komitesi eylemi açıkça destekledi. Genel Başkan Mehmet Ali Aybar yaptığı açıklamada şunları söyledi¹⁹:

"Grev hakkının serbest kullanılması, işçi sınıfının en önemli müadele araçlarından biridir. Bu yoldaki girişimleri Sosyalist Parti olarak destekliyoruz."

Doğu Perinçek'in önderliğini yaptığı siyasal çizgi tarafından yayınlanan *Halkın Sesi Dergisi* de eylemi destekliyordu²⁰:

"16 Haziran'da yetmiş bin işçinin İzmir'de yaptıkları grev, işçi sınıfımızın gücünü bir kere daha ortaya koydu. İzmir'de hayat sekiz saat için durdu. TÜRK-İŞ böyle bir direnişi örgütlemek ve uygulamakla olumlu bir iş yaptı... 'Uyarı direnişi', tamamen haklı taleplere dayanmaktadır ve işçi sınıfımızla birlikte bütün halkın yararına... DİSK, İzmir'deki direniş karşısında rekabetçi bir tutuma kapıldı... Mücadelenin talepleri haklıdır. Onbinlerce işçi hareketi geçmiştir. Böyle bir direnişi, sendikalar arası rekabet düşüncesiyle karşıya almak, DİSK'i TÜRK-İŞ'ten daha geri noktalara götürür. DİSK'in yurt çapında genel grev istemesi olumlu bir şey. Fakat İzmir çapında bir grevi dahi desteklemeye yan çizmek, bu isteğin ne dereceye kadar samimi olduğu konusunda şüphe uyandırıyor. Bir eyleme, daha ileri ve daha kapsamlı bir eylemi savunarak karşı çıkmak daima pasifizmin kılıfı olmuştur."

D. Hükümetin Tavrı

Başbakan Süleyman Demirel, 13

¹⁷ *Milliyet*, 16.6.1975.

¹⁸ *Yürüyüş*, No.11, 24 Haziran 1975, s. 6.

¹⁹ *Cumhuriyet*, 16.6.1975.

²⁰ *Halkın Sesi*, No.11, 24 Haziran 1975, s.12.

Haziran 1975 günü yaptığı açıklamada, TÜRK-İŞ'in eyleminin "kanunsuz" olduğunu ileri sürdü²¹.

Çalışma Bakanı Ahmet Tevfik Paksu da, "TÜRK-İŞ'in Ege bölgesindeki grev ve lokavtların yaygınlaşması nedeniyle İzmir'de uygulayacağı bir günlük genel uyarı direnişinin kanunlara aykırı" olduğunu ileri sürdü ve "mevcut kanun ve sözleşmelere aykırı hareket edenler, doğacak neticelere katılmak mecburiyetindedirler," dedi.²²

Çimse-İş İzmir grevi... [Ö. Türkoğlu]

E. İşverenlerin Tavrı

İşverenlerin tepkileri de hemen başladı. TİSK Yönetim Kurulu Başkan Vekili Refik Baydur, TÜRK-İŞ'in eyleminin kanunsuz olduğunu iddia etti ve, Başbakan Demirel'e çektiği telgrafta, "hukukun ve devlet otoritesinin derhal harekete geçirilmesini" istedi.²³

TİSK Genel Başkanı Halit Narin ise, 13 Haziran 1975 günü yaptığı açıklamasında, söylemini sertleştirdi²⁴:

"Devlete ve rejime karşı çıkmak anlamına gelen bir genel greve, idare organlarının ve rejim sorumlularının sessiz kalacağını tahmin etmiyoruz... Kanun dışı olayların devlet otoritesi tarafından önceden müdahale edilerek kesin olarak önlenmesi şarttır... Genel grevi amaçlayanlar, demokratik rejimi değiştirmeyi ve devleti yıkmayı düşünenlerdir. İkinci bir 16 Haziran olayı ile işçi ihtilalinin yeni bir provasını bu sefer TÜRK-İŞ yapmak istemektedir... Bu kanunsuz uygulamaya geçilmesi halinde işverenler kanuni haklarını kullanarak cevap vereceklerdir."

²¹ Cumhuriyet, 14.6.1975.

²² Milliyet, 16.6.1975.

²³ Milliyet, 13.6.1975.

²⁴ Milliyet, 14.6.1975.

İzmir eyleminden doğrudan etkilenecek olan Ege Bölgesi Sanayi Odası Başkanı şinasi Ertan da, başta Cumhurbaşkanı olmak üzere ilgili tüm yerlere başvurduklarını söyledi.²⁵

TİSK Başkan Vekili Refik Baydur, 14 Haziran günü yaptığı açıklamada, genel greve katılan işçilerin çalışmadıkları süreye ait ücretlerinin kesileceğini, ayrıca hafta tatili ücretlerinin de İş Yasası gereği ödenmeyeceğini söyledi, iş akitlerinin ihbarsız ve tazminatsız feshedilebileceğini bildirdi ve "kanunsuz hareketlere katılması yüzünden işçilerin bu müeyyidelerden biriyle her an karşılaşabileceklerini düşünerek suç işlemekten kaçınacaklarını ve kendi huzurları demek olan işyeri huzurunu bozmayacaklarını ümit ediyoruz," dedi.²⁶

TİSK Başkan Vekili Refik Baydur tazminat davasını da gündeme getirdi²⁷:

"İşyerlerimiz ve ülkemizin bu davranışa uğrayacağı maddi ve manevi zararlar da bu kanunsuz greve karar verenler ve uygulayanlardan ayrıca istenebilir."

²⁵ Cumhuriyet, 14.6.1975.

²⁶ Cumhuriyet, 15.6.1975.

²⁷ Milliyet, 15.6.1975.

TİSK 15 Haziran 1975 günü İzmir gazetelerinde yayınlanan ilanlarda işçileri uyardı: İlan metni şöyleydi²⁸:

"İşçi arkadaş, 16 Haziran Pazartesi günü İzmir'de yapılacağı TÜRK-İŞ tarafından ilan edilen davranış bir genel grevdir ve kanunlarımıza göre suçtur.

"Kanunsuz böyle bir greve karar verenler, teşvik edenler ve bu greve katılanlar Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'na göre suç işlemiş olurlar.

"İşçi arkadaş, kanunsuz harekete katılman sebebiyle yasal müeyyidelerle karşılaşabileceğini düşünerek suç işlemekten kaçınacağını ve işyerlerindeki çalışma huzurunu bozmayacağını ümit ediyoruz."

16 Haziran Emeğe Saygı direnişinin gerçekleşmesinin ardından, İzmirli işadamları, 18 Haziran 1975 günü bu direnişi protesto etmek amacıyla bir sessiz yürüyüş yaptılar ve Cumhuriyet Alanına giderek, "devlete, kanunlara ve vatandaşlara saygı istiyoruz, saygısızları kınıyoruz" yazılı bir çelenk bıraktılar.²⁹

III. 16 Haziran 1975 İzmir Genel Grevi

TÜRK-İŞ tarafından 16 Haziran 1975 Pazartesi günü İzmir'de gerçekleştirilen bölgesel genel grev veya "Emeğe Saygı Direnişi", TÜRK-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç'un İzmir kentine elektrik veren ESHOT'ta şalteri indirmesiyle başladı. Şalterin bulunduğu yere basın mensupları alınmadı. H.Tunç, şalterin indirilmesi sonrasında şu açıklamayı yaptı:

"Grevimizin uygulanmasına başlanılmıştır. Güvenlik tedbirleri bakımından hiç bir yabancı fabrikaya

girmesine ben müsaade etmedim... Türk işçisi dayanışmanın en güzel örneğini gösterdi. İşçi, hakkını dayanışma içerisinde almanın bilincine ulaşmıştır."

Halil Tunç daha sonra genel greve katılan otobüs ve trolleybüs işçilerinin bulunduğu depoya gitti.

TÜRK-İŞ'e bağlı 24 mahalli sendika ve şube bu eyleme katıldı. İzmir'de elektriğin kesilmesiyle birlikte kent susuz ve elektriksiz kaldı. İzmir radyosu da yayınına ara verdi. Belediye otobüsleri, vapurlar ve banliyö trenleri durduğundan, kent-içi ulaştırma dolmuş ve özel araçlarla sağlandı. TCDD'nin vagon ve lokomotifleri hangarlardan çıkarılmadı. THY'nin İzmir-İstanbul ve İzmir-Ankara seferleri de iptal edildi. Hastanelere acil olaylar dışında hasta alınmadı. Ancak hastalara yemek çıktı ve bakımları yapıldı. Doktorlara ise yemek çıkarılmadı. Büyük Efes Oteli'nde çalışanlar da 8 saatlik işbirliğine katıldılar. Bu nedenle TİSK Başkan Vekili Refik Baydur'un basın toplantısı bu otelde yapılamadı. Fabrikalarda üretim büyük ölçüde durdu.

TİSK Başkan Vekili Refik Baydur düzenlediği basın toplantısında şunları söyledi³⁰:

"Bugün, İzmir'de uygulanan genel grev, Türk tarihine utanç verecek bir kanunsuzluk hareketi olarak geçecektir. Yasalarımıza göre yapılan bir tayinle Parlamento dokunulmazlığını kazanan bir kimsenin yasalara saygısızlığı ucuz kahramanlık haline getirmesi, tüm şehri ve şehirlileri ışıktan ve sudan mahrum bırakması sorumsuzca bir davranış örneğidir. Hiçbir yasal hakkı olmadan yasaları çiğneyerek devlet otoritesini hiçe sayan, fakat Parlamento'ya ve onun mensuplarına yine onun tanıdığı doku-

²⁸ Milliyet, 16.6.1975.

²⁹ Cumhuriyet ve Milliyet, 19.6.1975.

³⁰ Cumhuriyet, 17.6.1975.

nulmazlık hakkından istifade ederek, yeminine, dolayısıyla milletine verdiği söze ihanet eden bir kimse, temsil ettiği kitleye saadet değil, ancak üzüntü ve sıkıntı getirebilir. Böyle bir davranışı yapan TÜRK-İŞ Başkanını, yargı organları takip edemiyorsa, milletin kanunlara saygısı kalmayacaktır."

TİSK Başkan Vekili Refik Baydur, düzenlediği basın toplantısında, "devlet otoritesini görev yapmaya" çağırıldı. Baydur, Vali Orhan Erbuğ ve Belediye Başkanı İhsan Alyanak'ı sorumsuzluk ve görevlerini yapmamakla suçladı, direniş için yardımcı olduklarını öne sürdü.

İzmir Valisi Orhan Erbuğ ise, uyarı direnişinin yasadışı olduğu gerekçesiyle adli mercilere başvurulması halinde, gerekli yasal işlemlere gidileceğini bildirdi. Direniş sırasında herhangi bir olay olmadı.

Halil Tunç, 600 işyerinde hareketin aynı anda başlayıp aynı anda bittiğini, 70 bin işçinin eyleme katıldığını ileri sürdü.

TÜRK-İŞ'e bağlı olmayan işçiler ise çalışmayı sürdürdüler. DİSK'e bağlı işletmelerdeki işçiler çalıştılar. Örneğin, 1604 işçinin çalıştığı MATAş Metalurji Fabrikasında işçiler greve katılmadı, ancak elektrik kesintisi nedeniyle çalışma başka alanlara kaydırıldı.

Bornova'nın AP'li Belediye Başkanı Naşit Kılıç, belediye işçilerinin direnişe katılmalarını önlemek amacıyla, belediye otobüslerine toplum polisi bindirdi ve Bornova ile İzmir arasında ulaşımı sağladı. TÜRK-İŞ "bir olay çıkmasını önlemek amacıyla" bu müdahaleye ses çıkarmadı.

Ege Bölgesi Sanayi Odası eylem sonrasında 16 Haziran 1975 genel greviyle ilgili bir anket düzenledi. Bu anketin sonuçları bir süre sonra yayınlan-

dı.³¹ Bu anketin sonuçlarına göre, İzmir'de imalat sanayiinde işveren sendikalarına üye 90 işletmede 24.300 işçi çalışıyordu. İzmir'de imalat sanayiinde çalışan tüm işçilerin sayısı ise 70 bindi. İmalat sanayiindeki 70 bin işçinin 36 bini sendika üyesiydi, 34 bini sendikasızdı. Sendikalı işçilerin 30 bini TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalara, 4.576'sı DİSK'e bağlı sendikalara ve 1361'i de bağımsız sendikalara üyeydi.

Yalnızca imalat sanayiini kapsayan anketin sonuçlarına göre, 216 şirketin elektriği kesilirken, 17 şirketin elektriği kesilmedi. 4 şirketin elektriği 11:20'de geldi. 233 şirketin 203'ünde üretim durdu, ancak bakım ve temizlik işleri yapıldı. 30 şirkette ise hiç çalışma yapılmadı. İzmir'de imalat sanayiinde çalışan 70 bin işçinin 15.907'si genel greve tam olarak katıldı. 54.093 işçi ise bakım ve temizlik işleri yaptı. Ege Bölgesi Sanayi Odası'nın tahminine göre, "İzmir'de TÜRK-İŞ'e bağlı işçilerin % 49'u greve katılmadı." Anket sonuçlarına göre, genel grevden kaynaklanan üretim kaybı 17,5 milyon lira oldu. Üretim yapılmamasına karşın 5,7 milyon lira ücret ödendi. Bu nedenle, sanayiciler, bölgesel genel grev nedeniyle toplam kayıplarının 23,1 milyon lira olduğu ileri sürdüler.

TİSK Genel Başkanı Halit Narin, genel grevi Patrona Halil isyanına benzetti ve İzmir Valisinin grevden alınmasını, Halil Tunç'un dokunulmazlığının kaldırılmasını istedi.³²

Adana Sanayi Odası ve Türkiye Sanayi Odaları Başkanlık divanı Başkanı Sakıp Sabancı da, Halil Tunç'u kanundışı genel grev yapmakla ve işçi-

³¹ Bu anketin sonuçları, TÜRK-İŞ'in 19.12.1975 gün ve 75/5788-29 sayılı genelgesi ekindedir.

³² *Milliyet ve Cumhuriyet*, 20.6.1975.

leri buna zorlamakla suçladı.³³

Halil Tunç, 26 Haziran 1975 günü TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu toplantısını açarken yaptığı konuşmada bu eylemi şöyle değerlendirdi³⁴:

"Türk İşçi Hareketi, İzmir'de uyguladığı eylem biçimi ile yakmamış, yıkmamış, devlet kuvvetlerine karşı işçileri kışkırtmamış, yasa sınırları içinde kalmış ve bazı gerçeklerin çıkarıcı, egemen çevrelerin gözleri önüne serilmesinde yardımcı olmuştur. Elektrik kesilmesi nedeniyle yapılan suçlamalar düzeyde kalmağa mahkumdur. İzmir'de şekiz saat süre ile hayatın durması sadece elektrikle olmamıştır. Otobüsler, trenler, vapurlar ve diğer hizmet işlemleri hep elektrikle mi yapılır? İşverenleri şaşkına çeviren ve çileden çıkaran gerçek de budur. Tam bir dayanışma ve disiplin şuurü içinde hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması için yapılan bir takım girişimlere en etkili cevabı veren İzmirli işçi kardeşlerime, sendikacılara ve İzmir halkına huzurlarınızda bir kez daha minnet ve şükranlarımı arz etmek istiyorum."

Genel grevden sonra, İzmir Valisi, işverenlerin talebi üzerine, görevinden alındı. İzmir Emniyet Müdürü de, gelen baskılara dayanamayarak, görevinden istifa etmek zorunda kaldı.

IV. Genel Grevin Sonuçları

Genel grev nedeniyle basına yansıyan bir isten çıkarma olmadı. Genel grev sonrasında 200 dolayında kişinin ifadeleri alındı. Daha sonra, Türkiye İşveren-Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye Kimya Sanayii İşverenler

Sendikası, İzmir Basma Fabrikası A.Ş. ve İzmir Pamuk Mensucatı T.A.Ş.'nin başvurusu üzerine, İzmir 1. Asliye Ceza Mahkemesi'nde 133 sanık hakkında dava açıldı.

Dava 18 Mayıs 1977 günü karara bağlandı. 36 sanık, grev yasağı kapsamındaki bir işyerinde grev yaptıkları için, altışar ay hapse ve 500'er lira ağır para cezasına çarptırıldı. Hapis cezaları bir günü 20 liradan ağır para cezasına çevrildi. Ertuğrul Bulmamış, Faruk Akarkarasu, Kazım Baykotalp, Çetin Göçer, Turan Laçın, Faruk Barut, Ali Demirkan, Orhan Saldıran ve İ.Ethem Ezgü, sekizer ay hapse ve onbiner lira ağır para cezasına çarptırıldı. Ancak bu cezalar tecil edildi. Bir sanık, altı ay süre ile hapse ve 500 lira ağır para cezasına çarptırıldı. Onun hapis cezası da para cezasına çevrildi. Diğer sanıklar ise beraat etti.³⁵

16 Haziran 1975 İzmir Genel Grevi veya Emeğe Saygı Direnişi, ne yazık ki, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihinde hakettiği yeri alamadı, gerektiği gibi incelenmedi ve değerlendirilmedi.

³³ Son Havadis, 22.6.1975.

³⁴ TÜRK-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç'un 26.6.1975 Günlü Yönetim Kurulunu Açış Konuşması, Ankara, 1975, s. 3.

³⁵ TISK, İşveren, Ağustos 1977, s.13-16.